

A víz a világ vallásaiban

Schiller Vera

Semmelweis Egyetem, nyugdíjas előadó, ókortörténeti bölcsészdoktor

Vízre bízott csecsemők, víznek felajánlott szüzek

Ez a tanulmány a víznek tulajdonított hatalomról szól, amellyel megmenti, megmentheti a rábízottakat, és igazságot szolgáltatathat, ugyanakkor a víz pusztító erejétől való félelemről is hírt ad.

A világ több vallásában megjelennek olyan hőszok, akiket csecsemőkorban folyóra tesznek ki, és akik ezt túlélve fontos szerepet töltenek be népük életében, illetve más nézőpontból ez úgy hangzik, hogy számos kultúrában nagy szerepet betöltő hősről maradt ránk olyan hagyomány, hogy csecsemőkorukban — valamilyen egyszerű alkalmatosságban (kosárkában stb.) — folyóba tették őket, és túléltek a kitélt, megmenekültek.

Sarrukínt, aki Kr. e. 2340 és 2284 között uralkodott az általa alapított Akkád Birodalom felett, egy egyes szám első személyben megírt ál-önéletrajzi elbeszélés szerint az Euphratesre tette ki egy vízhatlanul lezárt kosárban anyja, Azupiranu városának *enitumja*, szűzi kötelességű magas rangú papnő, akinek fia rejtélyes nászból fogant. Az Akki, a vízmerítő által kifogott és felnevelt fiút később Istár emeli uralkodói hatalomra.¹ A bibliai Mózeset a Nílusra teszi ki anyja egy gyantával és szurokkal vízhatlanná tett gyékényládáscsákában.² A történetben olvasható magyarázat szerint Mózes nevének első tagja vizet jelent, és nevelőanyja, a fáraó lánya azért nevezi így, mert a vízből húzta ki.³ Romulust és Remust, Róma megalapítóit, a Tiberisre teszik ki teknőben (alveusban) nagybátyja utasítására.⁴ Tyistyu mordvin uralkodó az ellenfélnek tekintett, hetven évig meddő özvegy szülte csecsemőt tetteti ki a folyóra vasabroncsokkal megerősített tölgyfahordóban, akit azután a szomszéd ország uralkodója — miután alattvalói megmenekültek — utódjává nevez ki.⁵

A görög kultúrkörben minden mítoszvariánsban ládában teszi ki Akrisios (Argos uralkodója) lányát, Danaét Perseusszal.⁶ Az egyik mítoszvariáns szerint Aleos, Tegea királya lányát,

¹ Sarrukín legendája 1–21, 239, 400, ch 19/9; DHORME 1949: 91; LABAT 1939: 76–78; KALLA 1993: 16; LUCKENBILL 1917: 145–146; LIMET 1990: 169–172.

² Kiv 2,1–10.

³ Kiv 2,10; vö. SOUDA M 1347.

⁴ Livius: *Rerum Romanorum ab urbe condita* I, 4.

⁵ *Masztorava* X/5. ének, 349–351.

⁶ Apollodoros: *Bibliotheca* II, 4. 1; Simonides: *Poetae melici Graeci*, 237–323, fr. 38, 284–285; Aeschylus: *Perseis „fabula”*, 244; Euripides: *Danae „fabula”*, 690–691; Strabon: *Geographica* X, 5, 10. (487); Hyginus: *Fabulae* 63/2; Apollonios Rhodios: *Argonautica* IV, 1091–1092; *scholia in Apollonium Rhodium vetera* IV, 1091; Libanios: *Progymnasmata* II, Narrationes III.41 Περὶ Δανάης; *scholia in Lycophr.* 838; Lukianos Samosatensis: *Dialogi Marini* 12; *scholia vetera in Pindari Pythionicas* X, 72.a; Zenobius: *Paroemiographi* I. 41, 15–17, Ἀἰδοῦς

Augét Telephosszal,⁷ a brasiai-i mítoszvariáns szerint a Thébát alapító Kadmos Semelét a csecsemő Dionysossszal.⁸ Török-tatár kultúrkörben napsugártól fogant fiával terhes lányokat tesz ki apjuk: Altyn Bel lányát a kazah vagy kirgiz mítoszban aranyládában,⁹ Alamelik Körklit a tatár mítoszban szintén aranyládában,¹⁰ Alemeliket pedig a karacsaj mítoszban arannyal és gyémánttal díszített irányíthatatlan hajóban teszik ki.¹¹ Egy orosz, Puskinnál megőrzött mese szerint Szaltán cár csecsemő fiát egy hamisított levél következményeként anyjával együtt, hordóban teszik ki a vízre.¹²

A kultuszok szintjén érdekes az *Avesta* megállapítása, amely szerint a hűségesekek minden évben elviszik a Kasu-tóhoz (Kaszpi-tengerhez?) Nőröz, illetve Mihirján ünnepén (az őszi, illetve tavaszi napéjegyenlőség fesztiválján) lányukat, hogy fürödjenek benne, mert hogy majdan közülük kerül ki az a három szűz, akiknek testét át fogja hatni a dicsőség, egyesülnek Zoroaster Anahita által megőrzött/megmentett magjával, és megszülik ezer-ezer évenként a megváltót, Zoroaster egy-egy fiát, akik mindegyike saját évezredének végén újra felvirágoztatja Zoroaster vallását.¹³

Más kérdés a folyókban menedéket találó hősnők mítoszainak története. Rea Silvia, Romulus és Remus anyja a Tiberisnek¹⁴ vagy az Anio folyónak lesz a felesége (Ovidius költeménye szerint itt talál menedékre),¹⁵ Narcsatka mordvin királynő a Moksa folyóban süllyed el menekülés közben, az eposz szerint azóta is visszavárják.¹⁶ Kaolinát, az Antillák-szigeti yumarri királynőt hegyből feltörő folyam ragadja el.¹⁷

A víz megmentőként való tisztelete másként is fontos eleme a vallásgyakorlatnak. A Tiberis nemcsak az ősi Vesta-szűznek nyújt menedéket, de végső esetben bíróként is lehet hozzá fordulni a Vesta-kultuszban. Egy Tuccia nevű Vesta-papnő – akit Livius kivonata szerint elítéltek incestus miatt¹⁸ – úgy védte meg becsületét (és életét), hogy egy Vestához címzett könyörgés után a Tiberisből szitával merített vizet, és az a szitában maradt. A részletesebb magyarázat szerint a megvádolt Vestalis ezt a Tiberis vizével teli szitát a pontifexek lábánál öntötte ki (Dionysios Halikarnassensis) a város alapításának 1109-edik évében (Plinius), tehát Kr. e. 230-ban.¹⁹ Egy másik hagyomány szerint Claudia Quinta, aki vagy házasságtöréssel vádolt matro-

κυνή; Athenaios: Δειπνοσοφισταί IX, 54 (396); Dionysios Halicarnassensis: *De compositione verborum* XXVI, 259–261 (430–436); Pherecydes: *Fragmenta* (Fragmenta Historicorum Graecorum I, 70–99) fr. 26; Eudocia augusta: *Violarium* XL, CCLVI, DCCLIX; *commentarii in Statii Thebaida* II, 220; Servius: *In Verg. Aeneidem* VII, 372. (II, 155); Malalas: *Chronographia* II, 11; GERNET 1982: 133; ROLDÁN 2010: 39–41; GUIRAND 1935a: 94; MOREAU 2006: 173; AÉLION 1986: 152.

⁷ Strabon: *Geographica* XIII. I, 69 (615); Pausanias: *Descriptio Graeciae* VIII. 4, 9; AÉLION 1986: 179; JOUAN 1966: 247; GERNET 1982: 133; MOREAU 2006: 174–175.

⁸ Pausanias: *Descriptio Graeciae* III, 24, 3; FENET 2016: 219; GUIRAND 1935a: 152; SÉCHAN—LÉVÊQUE 1966: 288.

⁹ KRAPPE 1938: 91; TRENCSENYI-WALDAPFEL 1981: 187–189; FRAZER 1922: X, 74; DOBROVITS 2010: 165–168.

¹⁰ DOBROVITS 2010: 165.

¹¹ DOBROVITS 2010: 171–173; VÁSÁRY 1972: 4 (Negyedik tudósítás), 10–12.

¹² Puskin: *Mese Szaltán cárról*, 91–106.

¹³ *Le Zend-Avesta*, XXII/II, Yt 13/XX (62), 112. jegyzet, 521–522, Yt 13/XXVII–XXVIII, 128–129: 266. jegyzet, 547–548, XXIV/III, ch, VI/1, LXXIX–LXXX; DARMESTETER 1883: II, 208–210.

¹⁴ Horatius: *Carmen* I, 2, 13–20; Statius: *Silvae* II, 1, 99–100; Servius: *In Verg. Aeneidem* I, 273 (I, 101).

¹⁵ Ovidius: *Amores* III, 6, 45–84; Servius: *In Verg. Aeneidem* I, 273 (I, 101).

¹⁶ *Masztorava* XII. ének, 398.

¹⁷ KÉRI 2003: 168–170.

¹⁸ Ep. Livius: *Rerum Romanorum ab urbe condita libri* 20.

¹⁹ Plinius Caius Secundus: *Naturalis historia* XXVIII, 2 (3), 12; Dionysios Halicarnassensis: *Antiquitatum Romanorum, quae supersunt* II, 69; Valerius Maximus: *Factorum et dictorum memorabilium libri novem* VIII, 1, 5;

na, vagy incestusszal gyanúsított Vesta-papnő volt, úgy bizonyította tisztaságát Kr. e. 204-ben, hogy a Pessinusból érkező kis-ázsiai anyaistennő, Magna Mater hajóját csak ő tudta övével felvontatni a Tiberisen.²⁰ Vesta és a Tiberis kapcsolatára érdekes adatot szolgáltat még Zosimos is. Ismertet ugyanis egy olyan hagyományt, hogy Valesius, a Valerianusok Kr. e. 1. században élő őse fiai betegsége alakalmával leborult feleségével együtt Vesta (a görög szövegben Hestia) oltára előtt, és kérte őt, hogy fiai életéért cserébe fogadja el kettejük életét. Egy hang erre azt mondta, hogy egy helyen Tarentumban itasson a Tiberis vizéből fiaival, akik erre meggyógyultak.²¹

A tengerről való visszavárás a brit legendák hőse, Arthur történetének is része. A cambliani vagy salesbieres-i csata után 542-ben a haldokló Arthur – miután utódlását elrendezte – az exkaliburt beledobolja egy tóba (visszaadja a tóba), amelyért kinyúl egy kar, megforgatja, és eltűnik vele a mélyben. Arthur ezt meghívásnak veszi, a tengerpartra megy, ahová érte jön egy bárka Avallon szigetéről, amelyben testvére, Morgane fogadja őt. A kilenc szűz vezetője a szigeten tisztelettel fogadja, és biztosítja róla, hogy segítségével egy idő után meg fog gyógyulni. Van olyan hagyomány, amely azóta is visszavárta baj esetén Arthurt, aki ott a különleges szigeten azóta meggyógyult.²²

Ellenkező értelmű a folyónak, illetve tengernek felajánlott lányok mítosz- és kultuszköre. Ezekről ugyanis egyértelműen kiderül, hogy emberáldozatok. Japán mítosz szerint a Pi folyóban lakó nyolcfejű sárkánynak minden évben fel kellett áldozni egy hajadont. A nyolcadik évben Paya-Susa-No, a szélsten legyőzi a sárkányt, megöli, és elveszi a lányt, Kusi-Nada-Pimet feleségül, és Sugába költözik vele.²³ Kínában Vej fejedelemségben a Sárga-folyó, Huang-Ho szellemének (Ho-pónak) évente feleségül adtak egy szüzet. Menyasszonyi ruhában egy fel díszített tutajon ünnepélyes szertartás kíséretében lebocsátották a folyón. Ha a tutaj elmerült, az áldozatot elfogadottnak tekintették.²⁴ Cinben és Weiben évente egy lányt adtak feleségül a folyam kormányzójához, Su lakói pedig a Jangce istenéhez.²⁵ Ez utóbbi áldozatoknak egy mítosz szerint a Sut kormányzó Li Ping végül véget vetett, bika alakban legyőzve a folyó bika formájú megtestesülését (és egyúttal az éves áradásokat is szabályozta).²⁶ Állítólag volt egy hagyomány az ókori Egyiptomban a Nílusnak bemutatott szűzről az áradás előmozdításáért. Az arab hódítás idején Omar kalifa (634–644) a Nílus késleltetett áradása idején Amr-nak, Egyiptom meghódítójának (639–642) kérésére (nyilván 642 és 644 között), aki ezt a bemutatást feláldozásnak tekinti, amelyet nem akar teljesíteni, írt egy levelet a Nílusnak, amelyben

Augustinus: *De civitate Dei* X, 16, 2 (ez utóbbi szövegben nem hangzik el a Vestalis neve); CORNELL 1981: 34; LOVISI 1998: 719–720; PARKER 2004: 593; WILDFANG 2006: 85–86; GUIRAND 1935b: 188.

²⁰ Herodianos: *Ab excessu divi Marci libri octo* I, 11, 4–5; Ovidius: *Fasti* IV, 291–328; Suetonius: *Tiberius* 2/3; Appianos: *Romanorum historiarum quae supersunt* VII, 56; Lactantius: *Divinae Institutiones* II, 7, 12; Augustinus: *De civitate Dei* X, 16, 2; Flavius Claudius Iulianus imperator: Ἰουλιανοῦ Ἀυτοκράτορος εἰς τὴν μητέρα τῶν θεῶν (Himnusz az istenek anyjához) 2b–d; PARKER 2004: 590, 594; LABATE 2010: 229; BEARD-NORTH-PRICE 1998: 45.

²¹ Zosimos: *Historia nova* II, 1, 2.

²² Malory: *Arthur királynak és vitézeinek, a Kerek Asztal lovagjainak históriája*, III/IV, 2, 413–415; Map: Arthur király halála, 191–193; Geoffrey de Monmouth: *Vita Merlini* 908–940.

²³ Kodzsiki I, 18–20; OGDEN 2019: 42.

²⁴ VASZILJEV 1977: 64; RIFTYIN 1988: 404.

²⁵ MASPERO 1978: 179.

²⁶ RIFTYIN 1988: 420.

Allah nevében felszólítja az áradásra,²⁷ vagy más fogalmazás szerint Mustadi arról ír, hogy az arab hódítók akadályozták meg, hogy az áradás megindításáért a helyiek egy szüzet a vízbe vessenek.²⁸

Görög kultúrkörben inkább a tengernek vagy a tengerből kilépő szörnyeknek áldozatul kített szüzek szüzséje ismert. Legismertebb történet az aithiopiai Andromédáé, Kassiopeia és Kepheus király lányáé, akit szülei voltak kénytelenek feláldozni egy Poseidón által az országra szabadított tengeri szörnynek. Perseus megmenti az országot és a királylányt azáltal, hogy legyőzi a tengeri szörnyet, és elnyeri Androméda kezét, aki elkíséri őt — az aithiopiai menegző után — Seriphosra, majd Argosba.²⁹ Kevésbé ismert a Héraklés által megmentett Hésionéval — Laomedón trójai király lányával — kapcsolatos mítosz, akit apja Poseidónnak, illetve az általa küldött terményt és lakosokat elpusztító szörnynek áldoz egy jóslat szavára, Diodoros Siculus szerint sorstól kijelölve. A sziklához kötözött lányt Héraklés megmenti, elpusztítva a szörnyet.³⁰

Az itáliai Témessában a tengeri daimónnak évente feleségül adott szüzek története már évente bemutatott rituális gyakorlatra mutat. Eszerint egy Herosnak nevezett daimónnak adják feleségül delphoi jóslatra minden évben a legszebb szüzet. A 74. és 76. olimpia győztes ökölvívója, Euthymos megvív vele, visszaúzi a tengerre, és elveszi ünnepélyesen a megmentett lányt, és véget vet az áldozati rítusnak.³¹ Vagyis ennek a mítoszvariánsnak egyértelmű eleme a víztől és az azt képviselő szörnyetegtől való félelem és az is, hogy erre a kultuszgyakorlatra többé nincs szükség, egy herosz megszabadítja a közösséget ettől a nem önként vállalt kultuszgyakorlattól. Van adatunk egy férfi feláldozásáról is. Servius őrizte meg azt az adatot, hogy Idomeneus, Kréta királya, Deukalion leszármazottja Trójából hazatérőben egy tengeri viharban megesküdött, hogy feláldozza Poseidónnak az „első”-t, akit hazatérve meglát. Az általa elsőként Krétán meglátott élőlény a fia volt, akit vagy feláldozott, vagy fel akart áldozni, és ezért a nép elűzte őt.³²

Végezetül a víz kultikus tiszteletének fontos eleme a forrásokkal kapcsolatos kultuszgyakorlat és mítosz. Szertartásaikhoz a Vestalisok csak a Porta Capena közelében levő szent forrás, a fons Cameranium vizét használhatták, amelyhez naponta eljártak a Caelius-domb lábához, és a vízfordó edényt, a vas *futilét* kézben kellett tartani, nem lehetett letenni.³³ A delphoi jósláshoz hozzátartozik Kassotis, illetőleg Kastalia szent forrása, amely jóslatadás előtt az áhitat kezdetét jelentette Pythiának,³⁴ úgy, hogy megfürdött a Kastalia-forrásban, és

²⁷ LUDWIG 1937: 73, 169.

²⁸ KÁKOSY 2003: 26.

²⁹ Apollodoros: *Bibliotheca* II, 4, 3–4; Sophocles: *Andromeda* „fabula”, 331–333; scholia in Lycophr. 838; Lukianos Samosatensis: *Dialogi Marini* 14/3; Nonnos: *Dionysiaca* VIII, 100–103, XVIII, 295–305, XXV, 123–142; Libanios: *Progymnasmata* II, *Narrationes* III, 35, 36. Περὶ Κηφέως καὶ Περσέως (55–56); Pseudo-Eratosthenes: *Catasterismi* 15, 17; Philostratos: *Imagines* I, XXVIII (II, 336–337); Hyginus: *Fabulae* 64; Hyginus: *Astronomiae* II, 11, II, 31. (IX. X. XI. fig.); Ovidius: *Metamorphoses* IV, 706–764, V, 235–236; Eudocia augusta: *Violarium* CCLVI, DXXXVI; Aratus: *Phaenomena* 246–250; Malalas: *Chronographia* II, 11; SÉCHAN 1976: 148–155, 256–273; FLACELIÈRE 1960: 51; AÉLION 1986: 171–175; BELARDINELLI 2013: 65. 6. jegyzet; ROLDÁN 2010: 44; HUGHES 1991: 78; GUIRAND 1935a: 174; BALTJ 1981: 98, 101–102; FONTENROSE 1959: 306.

³⁰ Apollodoros: *Bibliothéké* II, 5, 9; Homéros: *Ilias* XX, 145–148; Diodoros Siculus: *Bibliothecae historicae, quae supersunt* IV, 42, 2–7; SANTARCANGELI 1970: 29–30, 58; HUGHES 1991: 77–78.

³¹ Pausanias: *Descriptio Graeciae* VI, 6, 7–10; HUGHES 1991: 78; DELCOURT 1955: 122.

³² Servius: *In Verg. Aeneidem* III, 121 (I, 365), XI, 264. (II, 510).

³³ Servius: *In Verg. Aeneidem* XI, 339, (II, 520); TÓTH 2015: 8.

³⁴ Pausanias: *Descriptio Graeciae* X, 24, 7.

megnedvesítette a haját,³⁵ mielőtt leszállt a barlang forró mélységébe, illetve ivott a föld alatti Kassotis vizéből jóslatadás előtt.³⁶ Kolophon prófétája és a milétoszi szentélyben a Branchidák-tól származó prófétanő a szentély forrásából merítik jóslatukhoz az ihletet, mégpedig úgy, hogy a kolophoni próféta a föld alatti forrásból iszik, a milétoszi prófétanő pedig haját és lábát áztatva a forrás vízpáráját belélegezve várja az isteni kinyilatkoztatást.³⁷ Kasztusa, a mordvin mítosz hősnője Obraj védelmében egy vízhordó rúddal veri szét az ellenséges nagáj sereget, mikor nem hagyják, hogy anyjának vizet hozzon, és forrás mellé temetnék a hálás atyák, és egy öregasszony egy nyírfa erdei forrás vizével mosdatja meg és itatja meg, így kelti életre, és adja férjhez fiához.³⁸ Apollón pedig csak úgy tudja átvenni a delphoi jósda feletti hatalmat — már a homéroszi *Apollón-himnusz* szerint is —, hogy forrásnál öli meg a jósda előbbi sárkány-úrnőjét,³⁹ és a forrást (általában Dirké forrását) őrizte az a sárkány, akit Kadmos Athéné segítségével ott megölt, és elvetette fogait, hogy kinőjön belőlük a sárkányfogvetemény nemzetsége, és így velük megalapíthassa Thébait. A sárkányt megölő Kadmosnak vezekelnie kell egy évig Arésnál, a sárkány uránál, de a vezeklési év lejártával megkapja Harmóniának, Arés és Aphrodité lányának kezét, és így lesz az általa megalapított Thébai első királya.⁴⁰ Thébaiban egy másik forrásnak, az Isménion felettinek is sárkány volt az őrzője szintén Arés utasítására.⁴¹

Több kultuszkörben szerepel tehát a folyamra bízott csecsemők mítoszköre, akiket azonban a víztől biztonságosan elzárt ládában, hordóban, kosárban hagynak magukra. Egy esetben a Kasu-tó már fogamzás előtt ad menedéket jövődő megváltóknak. Ezt kiegészítő mítosz, amikor a nem kívánt gyermeket váró anyákat, illetve anyákat nem kívánt gyermekkel együtt bíztak a hullámokra, itt már inkább tengerre, még mindig elsüllyedés ellen biztosítva, de arról is gondoskodva, hogy a kitett anya maga ne tudjon szabadulásáért cselekedni. Mind a két variánsnak közös következménye, hogy az így kitett gyermek megmenekül, és később magas funkciót ér el. A víz, általában folyam végső menedéket is adhat üldözöttnek, és igazságos bíróként különleges esetben felmentést ad az igazságtalanul elítéltnak.

Ezzel ellentétben azoknak a szűzlányoknak a mitikus szüzséje, akiket áldozatnak jelölnek és adnak folyóknak, tengerszorosnak vagy a tengerben lakó sárkánynak, daimónnak. Ennek a kegyetlen kultusznak azonban több kultuszkör gyakorlata szerint is véget vet egy hős, megmentvén az áldozatot és véget vetve a rítusnak. A források tisztelete pedig mindenképp része marad a kultikus gyakorlatnak.

³⁵ *Scholia graeca in Eur. Phoinissas* 222, 224; JOST 1992: 223; DELCOURT 1955: 50; PERSIER 2019: 157–158; ROUX 1976: 147; PARKE–WORMELL 1956: I, 31.

³⁶ Lukianos Samosatensis: *Bis accuratus* 1; Lukianos Samosatensis: *Heromotimus* 60; DELCOURT 1955: 50–51; DES PLACES 1969: 41; PERSIER 2019: 157; ROUX 1976: 136–145.

³⁷ Iamblichos: *De mysteriis* III, 11, 127–128.

³⁸ *Masztorava* XIV ének, 414–418.

³⁹ Homéros: *I. Apollón-himnusz* 300–306, 355–374; OGDEN 2019: 43.

⁴⁰ Aeschylos: *Heten Théba ellen* (Ἑπτα ἐπὶ Θήβας) 412–414, 473–474 (csak a sárkányfogveteményből támadt nemzedékről szól); Euripides: *Oltalomkérők* (Ἰκέτιδες) 578–579; Euripides: *Héraklés* (Ἡρακλῆς) 4–7; Euripides: *Phoinikiái nők* (Φοίνισσαι) 657–675, 818–823, 930–936, 1061–1067; Euripides: *Iphigeneia Auliszban* (Ἰφιγένεια ἢ ἐν Αὔλιδι) 253–258; Euripides: *Bakkhánsnők* (Βᾶκχαι) 263–264; Palaiphatos: *Περὶ ἀπίστων* III (VI) (vezekléstről itt nem esik szó); Apollonios Rhodios: *Argonautica* III, 1178–1187; Pausanias: *Descriptio Graeciae* IX, 5, 2, IX, 10, 1; Apollodoros: *Bibliotheca* III, 4, 1; Herakleitos: *Περὶ ἀπίστων* XIX, 73–87; *scholia in Dionysium Periegetem* 391; Nonnos: *Dionysiaka* 4, 349–399; Ovidius: *Metamorphoses* III, 28–94, 101–132; Hyginus: *Fabulae* VI; VIAN 1963: 22–23, 46–47, 94, 108–113; SÉCHAN–LÉVÊQUE 1966: 246; FONTENROSE 1959: 306–307; OGDEN 2019: 44–45; FRANGOULIS 2013: 179.

⁴¹ Pausanias: *Descriptio Graeciae* IX, 10, 5.

A vízre, folyóra, tengerre bízott gyermekek tehát a vizet mint bírót tisztelik, a neki felajánlott áldozatok a tőle való félelmet mutatják (amit azonban a mítoszok szintjén feloldottnak tekintenek), a források iránti kultuszok pedig megfestik a város vizével való szoros kapcsolatot.

Felhasznált irodalom

SZAKIRODALOM

AÉLION, Rachel

1986 *Quelques grands mythes héroïques dans l'oeuvre d' Euripide*. Paris: Les Belles Lettres.

BALTY, Jean Ch.

1981 Une version orientale méconnue du mythe de Cassiopée. In KAHIL, Lilly — AUGÉ, Christian (éd.) *Mythologie Gréco-romaine, mythologies périphériques*. Paris: Éditions du Centre National de la Recherche Scientifique, 95–106.

BEARD, Mary — NORTH, John — PRICE, Simon

1998 *Religions of Rome*. Vol. 2. Cambridge: Cambridge University Press.

BELARDINELLI, Anna Maria

2013 Aristofane e la Medea di Euripide. *Dionysus ex machina* 6, 63–84.

CORNELL, Tim

1981 Some observations on the „crimen incesti”. In TORELLI, Mario et al. (éd.) *Le delit religieux dans la cité antique*. Roma: École Française de Rome, 27–37.

DARMESTER, James

1883 Mythologie et légende. In DARMESTER, James: *Études iraniennes*. Paris: F. Vieweg, tome 2, 185–284.

DELCOURT, Marie

1955 *L'oracle de Delphes*. Paris: Payot.

DES PLACES, Édouard

1969 *La religion grecque. dieux, cultes rites et sentiment religieux dans la Grèce antique*. Paris: Édition Picard.

DHORME, Édouard

1949 *Les religions de Babylonie et Assyrie*. Paris: Presses Universitaires de France.

DOBROVITS Mihály

2010 A toronyba zárt leány. In DOBROVITS Mihály: *Vámbéryval a harmadik évezredben*. Dunaszerdahely: Liliium Aurum, 161–175.

FENET, Annick

2016 *Les dieux olympiens et la mer: espaces et pratiques cultuelles*. Rome: École française de Rome.

FLACELIÈRE, Robert

1960 *L'amour en Grèce*. Paris: Librairie Hachette.

FONTENROSE, Joseph

1959 *Python: A Study of Delphic Myth and Its Origins*. Berkeley — Los Angeles — London: University of California Press.

FRANGOULIS, Hélène

2013 Annonces et présages chez Nonnos ou le destin annoncé de Cadmos. In LAURITZEN, Delphine — TARDIEU, Michel (éd.) *Le voyage des légendes*. Paris: CNRS Éditions, 179–189.

FRANKFORT, Henri

1948 *Kingship and the Gods: a Study of Ancient Near Eastern Religion as the Integration of Society and Nature*. Chicago—London: University of Chicago.

FRAZER, James George

1922 *The Golden Bough: A Study in Magic and Religion* X. London: Macmillan Press.

GERNET, Louis

1982 *Anthropologie de la Grèce antique*. Paris: Flammarion.

GUIRAND, Felix

1935a Mythologie grecque. In GUIRAND, Felix (éd.) *Mythologie générale*. Paris: Larousse, 74–178.

1935b Mythologie Romaine. In GUIRAND, Felix (éd.) *Mythologie générale*, Paris: Larousse, 179–189.

HUGHES, Dennis D.

1991 *Human sacrifice in Ancient Greece*. London—New York: Edition Routledge.

JOST, Madeleine

1992 *Aspects de la vie religieuse en Grèce*. Paris: Société d'Édition d'Enseignement Supérieur.

JOUAN, François

1966 *Euripide et les légendes des Chants cypriens. Des origines de la guerre de Troie à l'Iliade*. Paris: Les Belles Lettres.

KÁKOSY László

2003 *Az ókori Egyiptom története és kultúrája*. Budapest: Osiris Kiadó.

KALLA Gábor

1993 *Mezopotámiai uralkodók*. Budapest: Kossuth Kiadó.

KÉRI András

2003 *Indiánok világa I. Az azték naptár – Az Antillák népe*. Budapest: Anno Kiadó.

KRAPPE, Alexandre Haggerty

1938 *La genèse des mythes*. Paris: Payot.

LABAT, René

1939 *Le caractère religieux de la royauté assyro-babylonienne*. Paris: Adrien-Maisonneuve.

- LABATE, Mario
2010 *Passato remoto. Età mitiche e identità augustea in Ovidio*. Pisa—Roma: Editore Fabrizio Serra.
- LIMET, Henri
1990 Aspect mythique de la royauté en Mésopotamie Sargon l’Ancien et Cyrus le Grand. In JOUAN, François — MOTTE, André (éd.) *Mythe et politique actes du colloque de Liège, 14–16 septembre 1989*. Paris: Les Belles Lettres, 167–179.
- LOVISI, Claire
1998 Vestale, incestus et juridiction pontificale sous la République romaine. *Mélanges de l’École française de Rome: Antiquité* 110/2, 699–735.
- LUCKENBILL, Daniel David
1917 On the Opening Lines of the Legend of Sargon. *The American Journal of Semitic Languages and Literatures* 33/2, 145–146.
- LUDWIG, Emil
1937 *A Nílus Egyiptomban*. (Ford. Csánk Endre.) Budapest: Athenaeum Kiadó.
- MASPERO, Henri
1978 *Az ókori Kína*. (Ford. Csongor Barnabás.) Budapest: Gondolat Kiadó.
- MOREAU, Alain
2006 *La fabrique des mythes*. Paris: Les Belles Lettres.
- OGDEN, Daniel
2019 The waters of Daphne or The drakōn source again. *Les Études classiques* 87, 41–63.
- PARKE, Herbert William — WORMELL, Donald Ernest Wilson
1956 *The Delphic Oracle*. Oxford: Blackwell.
- PARKER, Holt N.
2004 Why Were the Vestals Virgins? Or the Chastity of Women and the Safety of the Roman State. *The American Journal of Philology* 125, 563–601.
- PERSIER, Amélie
2019 De l’éloquence et des dangers de l’eau à Delphes. *Les Études classiques* 87, 151–170.
- RIFTYIN, B.
1988 Kínai mitológia. In TOKAREV, Szergej Alexandrovics (szerk.), *Mitológiai enciklopédia* II, Budapest: Gondolat Kiadó, 385–456.
- ROLDÁN, Minerva Alganza
2010 L’eroe, la madre e l’arca. *Quaderni del Ramo d’Oro* 3, 37–46.
- ROUX, Georges
1976 *Delphes. Son oracle et ses dieux*. Paris: Les Belles Lettres.
- SANTARCANGELI, Paolo
1970 *A labirintusok könyve*. (Ford. Karsai Lucia.) Budapest: Gondolat Kiadó.

SÉCHAN, Louis

1967 *Études sur la tragédie grecque dans ses rapports avec la céramique*. Paris: Champion.

SÉCHAN, Louis — LÉVÊQUE, Pierre

1966 *Les grandes divinités de la Grèce*. Paris: Boccard.

TÓTH Orsolya

2015 A víz szerepe a római vallásgyakorlatban. In SZONDA Iván (szerk): *A víz szakralitása, vallási terek, vallási migráció és a vízkultusz*. Debrecen: Debreceni Egyetem Történelmi Intézete, 7–13.

TRENCSÉNYI-WALDAPFEL Imre

1981 Danaé mítosza keleten és nyugaton. In TRENCSÉNYI-WALDAPFEL Imre: *Vallástörténeti tanulmányok*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 177–215.

VÁSÁRY István

1972 *Ó-Gyallai Besse János kaukázusi tudósításai*. Budapest: Körösi Csoma Társaság.

VASZILJEV, Leonid Sergeevic

1977 *Kultuszok, vallások és hagyományok Kínában*. (Ford. Kovács Zoltán.) Budapest: Gondolat Kiadó.

VIAN, Francis

1963 *Les origines de Thèbes, Cadmos et les Spartes*. Paris: Klincksieck Librairie.

WILDFANG, Robin Lorsch

2006 *Rome's Vestal Virgins*. London—New York: Edition Routledge.

FORRÁSOK, FORRÁSKIADVÁNYOK

Aeschylus *tragediae septem et perditarum fragmenta*, Parisiis: Firmin Didot, 1842.

Apollodoros: *Bibliothecae Fragmenta Historicorum Graecorum* (FHG) Parisiis Firmin Didot, 1841, I. 104–179.

Apollonios Rhodios: *Argonautica* I–III. Paris: Les Belles Lettres, 1974, 1980, 1981.

scholia in Apollonium Rhodium vetera. Berolini: Apud Weidmannos, 1958.

Appianos Alexandrinus: *Romanorum historiarum quae supersunt*. Parisiis: Firmin Didot, 1840.

Aratus: *Phaenomena*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

Athenaios: *Δειπνοσοφισταί* I–III. Lipsiae: in aedibus Teubneri, 1887–1890.

Augustinus: *De civitate Dei*. Stuttgartiae: in aedibus Teubneri, 1981.

Diodoros Siculus: *Bibliothecae historicae, quae supersunt* I–II. Parisiis: Firmin Didot, 1842, 1845.

Dionysios Halicarnassensis: *De compositione verborum*. Lipsiae: Libraria Weidmannia, 1808.

Dionysios Halicarnassensis: *Antiquitatum romanorum, quae supersunt* I–IV. Lipsiae: in aedibus Teubneri, 1885, 1888, 1891, 1905.

scholia in Dionysium Periegetem. *Geographi Graeci Minores* II. Parisiis: Firmin Didot, 1861. 427–457.

- Pseudo-Eratosthenes: *Catasterismi. Mythographi Graeci* III/I. Lipsiae: in aedibus Teubneri, 1897.
- Eudocia augusta: *Violarium*. Lipsiae: in aedibus Teubneri, 1880.
- Euripides: *Tragoediae* I–IV. Cambridge (Massachusetts)–London: Loeb Classical Library, 1958, 1959, 1962.
- Euripides: *Perditarum fabularum fragmenta*. Parisiis: Firmin Didot, 1846.
Scholia graeca in Euripidis tragoedias I–IV. Oxonii: Dindorfius, 1863.
- Geoffrey de Monmouth: *Vita Merlini*. Parisiis: Firmin Didot, 1837.
- Herakleitos: Περὶ ἀπίστων *Mythographi Graeci* III/II. Lipsiae: in aedibus Teubneri, 1902, 73–87.
- Herodianos: *Ab excessu divi Marci libri octo*. Lipsiae sumptibus et typis Teubneri, 1855.
- Hieronymos: *Adversum Iovianum Patrologiae cursus completus*. Hieronomi vol II. Parisiis, 1845. 211–338.
- Homeros: *Ilias*. In *Homeri carmina et cycli epici reliquiae*. 1–294. Parisiis: Firmin Didot, 1837.
Scholia graeca in Homeri Iliadem vol. I–V. Berolini De Gruyter, 1969, 1971, 1974, 1977, 1983.
- Hymni Homerici. In *Homeri carmina et cycli epici reliquiae* 529–576. Parisiis: Firmin Didot, 1837.
- Horatius: *Opera omnia — Összes versei*. Budapest: Corvina Kiadó, 1961.
- Hyginus: *Fabulae Lugduni Batavorum* in aedibus Sythoff, 1963.
- Hyginus: *De astronomia* (Hygin: *L'Astronomie*) Paris: Les Belles Lettres, 1983.
- Iamblichos: *De mysteriis* (Jamblique: *Les mysteres d'Égypte*) Paris Les Belles Lettres, 1989.
- Iulianos imperator (Apostata): *Ἰουλιανοῦ Ἀυτοκράτορος εἰς τὴν μητέρα τῶν θεῶν* (Himnusz az istenek anyjához). Pécs: Disciplina, 2017.
- Ko-dzsi-ki „Régi történetek Feljegyzései”*. (Ford. Kazár Lajos.) Sydney Magyar Történelmi Társulat, 1982.
- Lactantius: *Divinae institutiones*. Paris: Cerf. 1986.
- Libanios: *Progymnasmata*. In Libanios: *Opera* VIII. Lipsiae: in aedibus Teubneri, 1915.
- Livius: *Rerum Romanorum ab urbe condita*. Lipsiae: in aedibus Teubneri, 1852–1854.
- Livius: *Periochae omnium librorum*. Lipsiae: in aedibus Teubneri, 1910.
- Lucianos Samosatensis: *Opera* I–III. Lipsiae: in aedibus Teubneri, 1876–1883.
- Lycophron: *Alexandra et scholia in Lycopr*. Berolini: apud Weidmannos, 1958.
- Malalas Ioannes: *Chronographia*. Berolini: De Gruiter, 2000.
- Malory Thomas: *Arthur királynak és vitézeinek, a Kerek Asztal lovagjainak históriája*. (Ford. Tellér Gyula.) Budapest: Háttér Kiadó, 1996.
- Map Gautier: *La mort du roi Arthur*. Paris: Champion, 2007. (Magyarul *Arthúr király halála* Szalai Virág [ford.] Budapest: LHarmattan — Könyvpont Kiadó, 2018.)
- Masztorava*. SARONOV, Alexandre (összeállít.), Dugantsy Mária (ford.) Budapest: Európai Folklór Intézet — LHarmattan Kiadó, 2010.
- Nonnos Panopolitanos: *Dionysiaca*. Berolini: Apud Weidmannos, 1959.
- Ovidius: *Amores*. Lipsiae: in aedibus Teubneri, 1907.
- Ovidius: *Fasti*. Lipsiae: in aedibus Teubneri, 1924.
- Ovidius: *Metamorphoses*. Lipsiae: in aedibus Teubneri, 1919.

- Palaiphatos: Περὶ ἀπίστων. Lipsiae: in aedibus Teubneri, 1902.
- Pausanias: *Descriptio Graeciae*. Parisiis: Firmin Didot, 1845.
- scholia vetera in Pindari carmina* I–III. Stuttgartiae–Lipsiae: in aedibus Teubneri, 1997.
- Pherecydes: Fragmenta. In *Fragmenta Historicorum Graecorum* (FHG) I. Parisiis: Firmin Didot, 1841, 70–99.
- Philostratos Flavius: Imagines. In Philostratos: *Opera* II. Lipsiae: in aedibus Teubneri, 1870–1871.
- Plinius Caius Secundus: *Naturalis historia* I–V. Lipsiae: in aedibus Teubneri, 1875.
- Puskin: Mese Szaltán cárról. (Ford. Kormos István.) In *Puskin válogatott költői művei*. Budapest: Európa Kiadó, 1964, 699–726.
- Sarrukín legendája. In HARMATTA János (szerk.), *Ókori keleti történeti chrestomathia*. Budapest Tankönyvkiadó, 1965, 99–100.
- Servius: *In Vergilii carmina commentarii* I–III. Lipsiae: in aedibus Teubneri, 1881, 1884, 1887, 1902.
- Simonides: Fragmenta In PAGE, D. L. (edidit), *Poetae melici Graeci*. Oxford University Press, 1962, 237–323.
- Sophocles: *Tragoediae septem et perditarum fragmenta*. Parisiis: Firmin Didot, 1842.
- Stadius: *Opera et commentarii* I–III. Lipsiae: in aedibus Teubneri, 1884, 1898, 1900.
- Strabon: *Geographica*. Parisiis: Firmin Didot, 1853.
- Suidae lexikon*. Ed. Adler, Ada I–V. Leipzig: in aedibus Teubneri, 1928–1938.
- Suetonius: Duodecim Caesares. In Suetonius: *Omnia opera*. I. 1–478. II. 1–418, Parisiis: Hase, 1828.
- Valerius Maximus: *Factorum et dictorum memorabilium libri novem* (Faits et dits memorables). I–III. Paris: Panckoucke, 1834–1835.
- Le Zend-Avesta*. Traduction nouvelle avec commentaire historique et philologique par Darmesteter, James I–III. Paris: Annales du Musée Guimet, 1960.
- Zenobius: Paroemiographi. In Leutsch, E. L. et Schneidewin, F. G. (szerk.): *Corpus paroemiographorum graecorum* I. Gottingae: Apud Vandenhoeck et Ruprecht, 1839, 1–173.
- Zosimos: *Historia nova* (Histoire Nouvelle). Paris: Les Belles Lettres, 2000.

